

Jan Erik Rekdal

Årets Undset-foredrag holdt på Lillehammer under Norsk Litteraturfestival, Sigrid Undset-dagene 2007.

Fra utroskap til tro(skap)

Det går en linje fra første setning i Undsets debutroman, *Fru Marta Oulie* (1907), til den siste i det som skulle bli hennes siste bok, *Caterina av Siena* (1951). Klar blir denne linjen kanskje først når den settes inn i en trosdimensjon: Setningene lyder: ”Jeg har vært min mann utro” og ”Vi trenger sannelig helgenenes visdom”. Det er langs denne linjen mitt foredrag vil bevege seg.

Allerede formen gitt denne første setning Sigrid Undset ytret som forfatter, bærer i seg opptakten til kristen trospraksis, kanskje særlig katolsk: Den har nemlig formen av en bekjennelse, eller i kristen terminologi, av et skriftemål. Bekjennelsen formuleres uten omskrivninger eller omveier, småord som kunne dempe alvoret eller sviket. Så klar tale kommer bare av syndserkjennelse. Og bekjennelsen er da også resultatet av den innsikt og erkjennelse som Marta Oulie gjennomgår de to årene hun fører sin dagbok, dagboken som utgjør romanen.

Denne tolkningen kan videre underbygges med at fru Marta Oulie selv i romanen formulerer følgende: ”Nu forstår jeg hvorfor forbryteren bekjenner, og hvorfor katolske kvinner forfaller til å gå og skrifte.” Vi skal merke oss verbet ”forfalle” – for Marta Oulie representerer altså dette ikke noe alternativ, men heller noe hun ser ned på. Videre sier hun: ”For en svir det skulle være å sitte i en skriftestol og vrenge seg for en prest bak et gitter og gå hjem, lettet og tvettet med ren samvittighet. Eller sitte sin synd av på tukthuset.” For trangten til bekjennelse er stor og tyngende, og i dagboken bekjenner hun. For fru Marta Oulie er dagboken en skriftestol, for Sigrid Undset hadde nok romanene også noe av denne funksjonen.

Men det er mer å spore av kristen tenkning i denne romanen. Fru Marta Oulie velger å ikke gifte seg med den mannen hun har vært utro med og har et barn med, etter at ektemannen er død. Hun forsaker det borgerlige vern et slikt ekteskap ville gitt henne som enke med fire mindreårige barn. I dette avslaget ligger også erkjennelsen av bot og askese selv om slikt ikke hører til fru Marta Oulies vokabular annet enn som negasjon.

Romanen slutter med et minne fru Marta Oulie har fra skolen, av et barn som får hånden sin overkjørt av en ølvogn. På lærerværelse prøver de forgjeves å forbinde hånden hennes mens de venter på legen. Den lille jenta forsøker hele tiden å rive forbindingene av og skriker: ”Jeg vil se på hånden min – jeg vil se hvordan det ser ut - -.” En merkelig sluttscene. Den står i sammenheng med det fru Marta Oulie sier rett forut for den: ”Jeg er trett av mine egne unyttige ord som jeg prøver å stille min egen blødende smerte med.” Sammenhengen er altså det blødende såret – det ytre og det indre. – Det handler om å se såret – ikke pakke det inn og prate det bort. For det er ved å vedkjenne seg dette såret man kan komme videre. Det er bare ved å gå gjennom og ikke utenom denne ubehagelig virkelighet man kan erkjenne og reise seg igjen. Og i dette kan ikke en katolikk la være å lese inn et *felix culpa*-motiv: ”Å, lykkelige skyld, som fortjente en slik gjeløser,” som det heter i den gamle hymnen som synges i påskenattsmessen. Adams synd som er strøket ut ved Kristi død, var nødvendig for at Gud skulle bli menneske. Gjennom sin offerdød setter Kristus mennesket fri fra den synd Adam innførte.

Denne frisetting eller forløsning er det helgenen vil følge opp gjennom å leve Kristi eksempel. Den ”helgenenes visdom” som Undset refererer til i *Caterina av Siena*, forklarer hun slik samme sted: ”Helgenene har alltid visst om at det godes makt er noe vi ikke kan legge hånd på. Når de forsaker selv ren og sund lykke her på jorden for å kjempe, uten å være hemmet av omsorg for sine egne eller andres materielle behov, for å opnå enhet med livets ophav som de

kjente, da visste de at hvis Han fylte dem med sin nåde og sin miskunn, så måtte Hans overflødige gaver renne utover i andre menneskers liv, - en makt som helbredet, brakte sundhet og liv, uten at de selv fikk vite om det og utenfor deres synsfelt og virkefelt.” Det kan være fristende å si at Sigrud Undset i store deler også av sitt senere skjønnlitterære forfatterskap har dette som et skjult program, å skildre mennesket og dets livskår slik at denne troskraften som særlig en helgen symboliserer, i hvert fall indirekte blir tydeliggjort for en hver leser. Man kan driste seg til å hevde at beskrivelsen av den lille jenta i sluttscenen i Fru Marta Oulie er opptakten til en beskrivelse av en barnemartyr – fordi den lille jenta blir dyttet ut i gaten slik at ølvognen kjører over henne. I Caterina av Siena sier Undset om helgenene at de alle har hevdet at de lider for sin egne synder, selv om vi ikke kan se annet at de lider for andre folks synder. (s. 288)

Sigrud Undset likte som debattant i sin samtids kulturdebatt, å sette tingene på spissen. Å konvertere til katolisismen i 1924 kunne ha vært nærmest identisk med å melde seg ut av Det norske samfunn. Katolikker på den tiden var i all hovedsak utlendinger: innvandrede håndverkere og noen få overklassefamilier rundt omkring i landet gjerne med en inngiftet katolikk fra utlandet. Men Sigrud Undset hadde på den tiden vunnet seg en posisjon som forfatter, ikke minst med Kristin Lavransdatter (1920-22) som ble avsluttet et par år tidligere. Stemmen hennes ble lagt merke til og lyttet til om den var aldri så mye mot strømmen. Så debatten meldte hun seg ikke ut av. Men hun ble som konvertert kunstner og intellektuell stående i kultur- og moraldebatten som en enslig svale. Mon ikke hun likte nettopp det! Her fryktet hun ikke, som kjent, å ta opp kontroversielle tema og gjerne emner som var knyttet spesielt til den katolske tradisjon.

Hun begynte tidlig å skrive om helgener. Først og fremst i katolske tidsskrift, men også hvis anledningen bød seg, andre steder. I Kristin Lavransdatter går Kristin som enke i kloster. Egentlig beredte hun grunnen for sin egen konversjon gjennom denne romanen. Nå kan vel ikke Kristin Lavransdatter kalles noen helgen, selv om vi får høre om helgener og helgenkult i denne romanen. Og i årene framover skriver Undset om helgener og helgenkult både i fiksjon og essays. Helgener beskrives ofte som sterke og egensindige personligheter som gjennom spesielle hendelser i livet bestemmer seg for å anvende sin styrke og sterke egenvilje mot seg selv – sin egoisme og egosentriske livsholdning – for å underkaste seg sin skaper i bønn og askese i kjærlighet til sin neste. Slike personligheter vet vi Sigrud Undset hadde sans for – trekkene finner vi igjen i nesten alle hun skaper, fra fru Marta Oulie via Jenny og Kristin til Paul Selmer i konverteringsromanene, Gymnadenia (1929) og Den brænnende busk (1930). Og ikke minst Sigrud Undset selv hadde slike trekk.

Undsets interesse for norske helgener begynte nok svært tidlig, og i 1934 forelå en engelsk oversettelse av en samling portretter av norske helgener. Dette var hva som på norsk skulle foreligge fem år senere under tittelen Norske Helgener.

Når Undset søkte etter helgener hun selv kunne gå i tale med, ser vi at hun søkte etter kvinnelige sådanne, som en Katerina av Sienna. I Norge finner man ikke mange kvinnelige helgener. Egentlig bare én. Men den første helgenen vi kjenner til, er og blir en kvinne, nemlig Sankta Sunniva. Ingen har vel Sigrud Undset skrevet så ofte om, som nettopp Sankta Sunniva. Allerede i 1926 skriver hun om en reise ut til Selje og Selja – en reise hun foretok sammen med bl.a. vennen Gösta af Geijerstam som tegnet fra turen. Den første beretningen jeg har kunnet finne om St. Sunniva fra Sigrud Undsets hånd, står i det katolske tidsskriftet Kimer i klokke fra 1926 og heter ”Sommerdage paa Sankta Sunnivas ø”. Her forteller hun om turen hun har foretatt dit, men gjenforteller allerede i denne reiseskildringen legenden om vår første norske helgen. Hun gjenforteller som i et syn, gjør hele legenden levende for seg selv og dermed for leseren. Vi ser for oss hvordan Olav Tryggvason og biskop Sigurd

kommer seilende for å bekrefte funnet av et kranium som en bonde hadde påstått både lyste og duftet – altså en relikvie – rester av et hellig menneske – en helgen.

Sigrd Undset setter sammen legendematerialet og sagnene og lager en gjenfortelling bare slik hun kan det – der naturen er aktivt med i skildringen, som i hennes romaner. I tillegg bruker hun sin enorme kunnskaper som fugemasse. Hun forteller at i følget til Olav Tryggvason hadde vel de engelske prester allerede gjettet seg til at det kunne være et lite samfunn av irske eneboere som har holdt til der. Sigrd Undset var veldig opptatt av denne tidlige irske tradisjonene der eremitter levde slik ute på karrige øyer langs kysten: ”Vi vet bare, at irske eremitter har levet aar ut og aar ind paa like umilde steder – og trivdes med det, siden deres ferd og glæde var den som verden verken kan gi eller ta bort,” sier hun.

Siden dere har invitert en keltolog til å snakke om Sigrd Undset, må dere finne dere i at vi nå skal se litt nærmere på denne irske tradisjonen og gå Undsets kunnskap om dem litt etter i sømmene.

Det har i de nordligste områdene som Shetland og Orknøyene (der det er ting som tyder på at også de nordligste av Hebridene kan regnes inn) foruten en piktisk legbefolkning som vi vet lite om, også befunnet seg representanter for en monastisk kultur – representanter som også tilhørte en annen språkkultur enn den piktiske: irkspråklige munkere som ble omtalt som ”papa” på norrønt etter et hibernolatinisk eller irsk ord for ”prest” – pápa. Ifølge Historia Norwegiae skal de også ha lidd samme skjebne som den øvrige befolkning. Vi må kunne regne som sikkert at mange prester og munkere, enten de var irske eller piktiske, ble drept eller fordrevet av de hedenske inntrengerne.

Forekomsten av norrøne stedsnavn der avledete former av dette deskriptive elementet pápa forekommer i sammensetninger med generelle referanser til geografiske trekk som -ey og -dal: Pabey, Pab-il, skulle allikevel tyde på at noen fikk være i fred. 27 slike navn er registrert. Innenfor det nordlige koloniområdet forekommer ni navn på Shetland, syv på Orknøyene og to i Caithness (nordøstspissen). Den øvrige tredjedel forekommer på Hebridene: syv på de ytre og to på de indre (Skye og Rum). Altså samtlige på de steder hvor norrøn bosetting var tettest. Dette irske lånordet i norrønt som ble integrert i stedsnavn der lånet må ha funnet sted, må regnes som et tidlig spor av kulturmøte mellom irsk og norrønt – kristent og hedensk. Allerede på Shetland må altså vikingene ha møtt klostresamfunn – enten de var av eremittisk karakter eller mer tradisjonelle klosterfelleskap som også (i hvert fall til å begynne med) må ha hatt en asketisk profil. Samfunn med en asketisk profil skulle med fordel ligge på isolerte steder – og øyer ble derfor foretrukket. Dette framgår med all tydelighet ved at de fleste stedsangivelser med pápa refererer til små øyer eller holmer. Selv om stedsnavnet ikke skulle være sammensatt med fellesnavnet -ey, er det særlig på de aller minste av øyene vi finner slike stedsnavn som inneholder pápa-. Shetland, Orknøyene og Hebridene byr rikelig på nettopp det: små, nærmest ubeboelige øyer i nærheten av store, bebodde. Disse navnene kan antyde at vikingene ikke drepte alle prester eller munkere de møtte, men lot noen i fred – i hvert fall i så lang tid at navnene rakk å feste seg.

Tradisjonene knyttet til disse eremittsamfunnene – reisen dit og livet der – finner vi fremstilt i en rekke irske helgenlegender. Men disse reisene omtales også av den irske presten Dícuil som skrev en geografisk avhandling ved det karolingiske hoff ca. 825. Han forteller om øyene nordvest og nord for Skottland som eremitter har frekventert i nesten hundre år, men nå har måttet forlate på grunn av latrones Nortmanni.

De geistlige som beveget seg inn i dette farvannet fra Irland, var klosterfolk. På denne tiden var den irske kirke monastisk (organisert ved klosterføderasjoner) og ikke episkopal: abbeden og klosteret satt i store deler med den kirkelige legislasjon. Mange geistlige kom med sitt følge for å grunnlegge klostre i dette hedenske farvannet. Vi ser hvordan nye klostre brer seg stadig nordover langs kysten. Til mange av disse klostergrunnleggerne knytter det seg

legender om hvordan de satte ut på havet på pilegrimsferd uten ror eller seil og lot Gud bestemme kursen. Slike pilegrimsferder, peregrinatio pro Christo, ble for irer som ville sette ut i det ukjente, en navigatio pro Christo.

Denne tradisjonen ser vår gamle helgenlegende om Sankta Sunniva ut til å ha flere likhetsstrekk med. Sunniva-legenden er kort fortalt: St. Sunniva var en irsk kongedatter som styrte riket etter farens død, men levde et fromt liv viet Gud. Kongedømmet blir beleiret av en hedensk tyrann som vil tvinge henne til å gifte seg med ham. Sunniva som allerede har viet seg til Gud, har ikke annet valg enn landflyktighet.

Hun forlater landet i tre skip med mange av sine folk. Med kurs mot nord starter de seilassen uten årer eller annet navigeringsutstyr – helt i Guds varetekt. De føres i land i Firdafylket i Norge, men drives til havs igjen av det hedenske folket der. Skipene kommer bort fra hverandre i en storm.

Sunniva med størstedelen av følget driver i land på øya Selja, resten av følget på øya Kinn litt lenger sør. Begge steder bor de i huler og lever av fisk. Slik lever de i avholdenhet og fattigdom, kyskheter og hellig livsførsel inntil hedningene inne på fastlandet mistenker dem for å stjele sauene deres. Folket der inne ber den hedenske Håkon Ladejarl som på denne tiden styrer landet, om å dra ut og drepe dem.

Gud frelser Sunniva og hennes følge ved å begrave dem under store steiner mens jarlen er på vei ut for å slå dem i hjel. Jarlen finner derfor ingen når han kommer dit.

Det gjør derimot den kristne kong Olav Tryggvason når han overtar kongeriket ”noen tid senere”. Kongen og biskop Sigurd finner velluktende knokler blant steinene som er rast ned noen ”få år tidligere”. De får en kirke bygget på stedet. Jomfru Sunnivas legeme blir også funnet, helt og uskadd, og skrinlagt der i 996.

I sin gjenfortelling av Sunniva-legenden i tidsskriftet St. Olav 1929, tre år etter den i Kimer i Klokke, rammer Sigrid Undset gjenfortellingen inn med enda mer bakgrunnsstoff om Irland. Dette forteller tydelig ikke bare at hun er interessert i Irlands tidlige kristne historie – landet ble kristnet på 400-tallet, men også at hun har satt seg grundig inn i den. Hun forteller at i Irland var det å sende folk ut på havet uten årer og seil og med begrenset proviant en utbredt straffemetode i stedet for dødsstraff.

Dette er særlig påfallende i irsk sammenheng der sjøreisen er et gjennomgående motiv i de fleste av legendene om irske helgener som forlater Irland for å misjonere og/eller for å leve som eremitt på en liten øy. På 500-tallet da Columba dro ut til den irske kolonien og grunnla klostersetet på Iona, er det åpenbart at man anså pilegrimsferd utenlands som mer asketisk enn å gå i kloster hjemme. Man kunne også være ”peregrinus” uten å forlate Irland, men da var man pilgrim av lavere grad. Derfor var det ansett som en større dyd å reise ut. En slik pilegrimsferd, for en ire nødvendigvis i form av en sjøreise, ble et utbredt topos i litteraturen om disse femhundretallshelgenene enten de forblir i utlendighet eller vender hjem etter en tid. Et helgenvita om disse vil inneholde en episode der helgenen legger ut på en slik sjøreise omtalt som ”navigatio” eller immram. Også Columbas sjøreise til Iona blir beskrevet slik i vitaet om ham: ”de Scotia (NB = Irland) ad Britanniam pro Christo peregrinari uolens enaigauit” (Columba som ville dra på pilegrimsferd for Kristi skyld, seilte fra Irland til Britannia) (Vita Columbae 4a).

I slike sjøreiser går helgenene gjerne ombord uten årer, ror eller seil for å overgi seg helt til Guds kurs. På denne måten straffet man også forbrytere: man bandt dem fast i båter uten utstyr og kanskje med proviant for et par dager. De brakte dem ut på sjøen så langt som et hvitt skjold kunne sees fra land. Dette var også en straff for geistlige når de hadde forbrutt seg, særlig utover i det syvende århundre, men asketisk anlagte munk og nonne valgte ofte slike sjøreiser i sin iver etter å utøve bot og askese.

Straffen ble ikke iverksatt bare på enkeltindivider, men også på hele grupper. Et eksempel på

det er historien om ekspedisjonen til Columbas munk (Echtra clerech Choluim cille) eller Snedgus og Mac Riaglas sjøreise (Imrum Snedhghusa ocus Mic Ríagla) som en annen versjon av denne blir kalt etter disse munkenes navn. Vi ser at Sigríð Undset også har kjent til denne. I denne fortellingen dreier det seg om folket i Ross som dreper sin tyranniske konge Fiacha. I den ene versjonen kommer Fiachas bror fra sitt kongerike og samler alle mennene i et hus og vil brenne dem inne, men ombestemmer seg og vil overlate dommen til Columba. I den andre versjonen ber de ifangetatte selv om at Columba skal avgi dommen over dem. Det er Columbas to munk (som kommer med dømsavgivelsen som lyder på at seksti ektepar (med barn og kveg, ifølge echtra-versjonen) skal settes ut på havet. Munkene følger dem ut på havet slik at forbryterne ikke skal kunne vende tilbake. Snedgus og Mac Riagla bestemmer seg så (ifølge immram-versjonen) for selv å sette ut på pilegrimsferd på havet: ”Som de var i båten bestemte de seg imellom å dra av fri vilje ut på det åpne havet på pilegrimsferd slik som de seksti ekteparene, skjønt det var ikke av fri vilje de dro.” Vi ser i denne versjonen handlingen både som straff og som selvsagt askese eller bot.

Likheten er påfallende mellom dette lille samfunnet som blir satt i båter som straff mot å ha satt seg opp mot en tyrannisk hersker, og Sunniva og hennes folk som har valget mellom å underkaste seg en hedensk tyrann eller å sette ut på det åpne hav – i betydningen å underkaste seg elementenes herre.

I Cáin Adamnáin (Adamnáns lov) gis det et eksempel på en kvinne som blir straffet ved å bli satt på sjøen for en handling som egentlig innebar dødsstraff. Byrne påpeker at dette kan være i tråd med at denne straffen synes å bli benyttet i tilfeller der handlingen ikke var overlatt. Dette kan sees som en kristen omgåelse av normal strafferett der man overlatt til Gud å bestemme utfallet av straffen – en ”iudicium Dei”.

Veien herfra til en frivillig asketisk handling der man setter ut på havet som peregrinus og lar Gud bestemme utfallet av sjøreisen, har ikke vært lang.

Det finnes få fortellinger om kvinner som går ombord som pilegrim. I Jonas' Vita Columbani oppsøker den unge Columbanus som ennå ikke har forlatt sitt hjemsted, en nonne for å få råd om kursen for livet sitt. Hun kan fortelle at hun selv for femten år siden hadde reist som pilegrim til sitt ”peregrinationis locus”. Det kunne man gjøre ved å forlate småkongeriket man hørte til. Men, sier hun videre, hvis jeg ikke hadde vært kvinne, ville jeg satt over havet for å finne et pilegrimssted av høyere rang – ”potioris peregrinationis locus”. Denne tidlige fortellingen (datert til år 643) sier noe om hvorfor vi ikke finner mange fortellinger om kvinner. Med sin status så avhengig av far, mann eller sønn, ville en kvinne være meget utsatt på et sted hvor det ikke allerede fantes et kloster som hun kunne knytte seg til.

Følgelig handler de fleste fortellingene om kvinner som setter ut på havet, om kvinner som straffes. Byrne nevner en beretning der en kvinne som skulle brennes for sin seksuelle forbindelse, blir satt på sjøen slik at hennes synd ikke skulle hefte ved landet eller ved folket der. Også i helgenlitteraturen finner vi en beretning der en from, ung kvinne straffes uskyldig ved å bli satt ut på havet. Det dreier seg om moren til den skotske helgenen St. Kentigern – skytshelgen for katedralen i Glasgow.

Fortellingen om hvordan moren til St. Kentigern som ung kvinne straffes av sin far fordi hun er blitt med barn, står i Furness-munken Jocelins vita om henne. De vitae om St. Kentigern som er belagt, er compilert på 1100-tallet, men St. Kentigern er en 500-tallsmunk hvis dødsår er oppgitt til 612 i Annales Cambriae. Han er altså en geistlig som hørte til den britiske (walisiske) kirke på den andre siden av Irskesjøen. Jackson mener at nettopp denne avstraffelsen, å sette noen ut på havet, peker i retning av irsk påvirkning: “At length, by the common verdict of the society of the ungodly, and of the adversaries of the name of Christ, it was decreed that that poor little pregnant woman, placed alone in a boat, should be exposed to the sea. In order therefore that the sentence thus determined should be carried into effect, the king's servants, embarking, took her far out to sea, and committing her to fortune alone in a

very little boat of hides, made after the fashion of the Scotti [Irish], without any oar, rowed back to the shore.”

Det fins også en fortelling om en irsk nonne i det nordøstre hjørnet av øya som tvinges ut på flukt fra en hedensk beiler slik som Sunniva. Denne meget tidlige helgen ved navn Moninne, Monenna eller også Darerca er oppgitt død i 518, og hørte til den tidligste fasen av de irske klosterfedre og -mødre som Patrick og Brigit. I Féilire Oengusso oppgis 6. juli som festdagen hennes. Fortellingen om Monenna og hennes kloster i Cill Sleibhe (Killeevy) i Armagh i Nord-Irland finner vi blant annet i Conchubranus' Vita sanctae Monennae (Esposito 1910) som ser ut til å ha blitt til i det ellefte århundre, men har eldre forelegg. I forbindelse med at en av kongens menn plyndrer og herjer klosteret hennes, går hun til kysten med tre av sine medsøstre og ber Gud hjelpe henne med å dra over havet. En engel stiger ned og skjærer løs det jordstykket som de fire kvinnene befinner seg på og bringer det ut på havet slik at det tjener som en båt for dem helt til Britannia.

I en sent belagt tradisjon i Aberdeen-breviariets ”lectiones” oppgis festdagen for den hellige jomfru Medana fra Irland, som Skene (1887) tror er den samme som Monenna enda hennes festdag er lagt til 19. november. Denne Medana flyktet fra en ”miles quidam” i en båt sammen med to av sine noviser og søkte tilflukt i Skottland, nærmere bestemt øvre områder av Galloway – Rinns (”ad partes Galuidie superiores que Ryndis dicitur”). Men soldaten (”miles”) fulgte etter henne også dit, og hun og hennes søstre flyter på en stein over til Farnes. En annen kvinne med andre kulturelle røtter, som beveger seg i dette irsk-skotske farvannet og videre helt til Island, er den tidligere omtalte norsk-hebridiske Aud den dypøyde/dypsinnede, datter av Hebridene-kongen Ketil Flatnef. Hun var gift med en Olav den hvite som synes å være den Olav som var konge av Dublin fra 853 til 871. Som enke skal hun ha fulgt sin sønn Thorstein til Caithness, og han døde der. Uten støtte fra en mann hadde hun trolig vanskeligheter med å forbli i disse områdene og ”lot da”, ifølge Landnåmsboken (par. 95) ”i lønn bygge en knarr i skogen” og seilte over til Orknøyene. Hun fikk giftet bort sine barnebarn i de norrøne koloniene, men det var først på Island hun kunne skaffe seg land uten å kjempe for det. Auds far Ketil Flatnef som erobret Hebridene på midten av 800-tallet, skal ha vært kristen, og det er meget sannsynlig at Aud også har vært det. Flere innenfor denne familien, blant andre en av Auds brødre og et barnebarn, hadde keltiske tilnavn. Også framstillingen av Aud i Laxdølasaga vitner om at hun var kristen: siden det ikke fantes noen vigslat kirkegård på Island, ga hun ordre om at hun skulle gravlegges på stranden mellom flod og fjære. Slik kunne bølgene stryke over henne lik vievann som rensket henne for synd. I helgenlitteraturen hører vi bare tilfeldigvis om kvinner som er reist ut for å leve som eremitter. De har fulgt sine mannlige slektninger på deres pilegrimsferd fordi de ikke lenger som enker uten en sønn eller bror å falle tilbake på, har hatt noe valg. Få av disse har fått noen egen historie. – Kentigerna er en slik og en av de få vi kjenner til, kanskje fordi hun var av høy byrd. Hun oppgis som anakoret som skal ha virket i andre kvartal av 700-tallet. Det fortelles om henne, bl.a. i Aberdeen-breviariet, at hun skal ha vært datter av den irske kong Ceallach, Leinster-kongen. Da kongen døde, dro hun til Skottland sammen med sin bror Comgan og sønnen Fillan som begge grunnla klostre der de skal ha gått i land der, i Lochalsh, i Vest-Ross. Selv levde hun som eremitt på en liten øy i Loch Lomond.

Dreier dette seg om kvinner som ikke har hatt noe valg, annet enn gjengifte for å skaffe seg beskyttelse? I historien ovenfor, hvor Moninne drar over Irskesjøen med sine tre medsøstre eller noviser, skjer dette etter at alle verdier er fratatt dem og klosteret er plyndret. Møter vi her en kvinne som må flykte siden hun åpenbart ikke har noen mannlig beskytter? Vi hører nemlig ikke noe om at det ytes motstand til dette plyndringstoktet eller om noen hevnakt etterpå.

Framstillingen av Sunniva som arving til riket etter faren har ingen basis i irsk juridisk virkelighet, hevder Grosjean (1934). Dette ser ut til å stemme med mindre hun ikke har brødre

eller er enebarn. Som enebarn kan hun også arve jorda, med andre søstre må hun dele den med dem.

Både straffemetoden og ”paperne” viser Sigrud Undset seg fortrolig med i gjenfortellingen sin av Sunniva-legenden i St. Olav. For Undset var ikke dette bare fordums sagn, men levende legende for troende. Man kunne tolke hennes frie og bearbeide gjengivelse av legenden, også i boken Norske Helgener, fra 1937, som resultat av hennes iver etter å levendegjøre legendemateriale – gi det troskraft. Avslutningsvis i framstillingen av Sunniva i Norske Helgener kommenterer hun: ”Akkurat hvor meget av historisk sannhet som ligger til grunn for Sunnivallegenden er det naturligvis umulig å si. Enkelte protestantiske historikere har gått ut fra at det historiske grunnlag helt mangler. De benene som ble funnet i hulene skulde ha vært levninger av folk som hadde hatt tilhold der i forhistorisk tid. Men i tidlig middelalder, da hulene ved de gamle fangstplasser i stor utsteking var bebodd i jakt- og fiksetidene, er det lite rimelig at folk skulde være blitt så forbauset over noen knokkelfunn, hvis det ikke hadde vært ekstraordinære omstendigheter forbundet med funnet. Ellers vilde de vel ikke uten videre ha godtatt de utenlandske presters historie om den landflyktige irske dronning og hennes følge, eller usmilende og andektige ha sett på de veldige anstalter som blev gjort for disse knoklers skyld, som nu ble lagt ned i fine skrin.” (NH 96). Vi hører den noe litt oppgitte tonen over hyperrasjonelle protestantiske historikere samtidig med hennes hengivenhet til trosinnholdet. Her går både historikeren og katolikken sammen. Sigrud Undset innså nok at ikke alle kan tro på dette, men at legenden stod til troende. Hvorfor skulle mennesket den gang noe mer enn nå tro på noe som ikke står til troende?

At Adam av Bremen, ”som i regelen ikke er særlig vel underrettet om norske forhold, blander sammen Sunniva og hendes følge sammen med Ursula og hendes jomfruer,” det kan ikke Sigrud Undset like. Kristendommen skulde komme vestfra – ikke fra Tyskland. For Sigrud Undset forble trofast til sin tro på at den tidligste kristne impuls kom vestfra De britiske øyer, kanskje særlig Irland.

Og enda mer ble hun trofast mot kirken hun konverterte til i 1924. Hun bar nok en martyr i maven, og kampen for den katolske kirke og dens tradisjoner og dogmer kjempet hun innbitt og tappert uten tanke på vinning eller popularitet.

Fotnoter:

1 Cáin Adamnáin § 45: ”Død fortjener en kvinne for å drepe en mann eller en kvinne, eller for å gi gift som man dør av, eller for å stifte brann, eller grave under en kirke; dvs., å bli satt i en båt med en padleåre .... på havet og fare avsted med vind fra land. Å sende med henne en tine med grøt. Dommen over henne er Guds sak.” (se Meyer 1905).

2 ”... ecce angelus Domini descendit de celo coram eis et circumcinxit parvam partem de terra in circuitu illarum sanctarum virginum, et mare circuivit illam signatam terra, et abstulit eam de loco suo, et erat eis pro navi usque in Britanniam ...” (Esposito 1910: 216, 15).

3 Er dette Rinns det samme som Rinns på den vestlige delen av øya Islay?

4 Laxdølasaga (evt. Landnámsboken par. 110). Auds historie slik den fremstilles i Landnámsboken har flere likhetstrekk med Sunnivas: Etter at mannen hennes, Dublinkongen Olav, faller i slag, forlater hun Dublin sammen med sin sønn Torstein raud og drar til Sudrøyene. Når så sønnen flere år senere faller i slag i Skottland og hun befinner seg i Caithness, er det hun i hemmelighet får bygget en båt og satt over til Orknøyene. Derfra drar hun videre til Island via Færøyene og med seg ombord har hun et stort følge – bl.a. flere frikjøpte irske slaver av kongelig byrd. På sydkysten av Island lider hun skipbrudd ved

Vikrarskeid, men kommer seg i land der. Broren vil ikke ta imot henne uten at hun halverer følget sitt. Først hos broren Bjørn får hun bli med hele sitt følge. Både Aud og Sunniva blir tvunget ut på havet, de driver i land uten styring, følget til Sunniva kommer bort fra hverandre, mens Auds blir forsøkt delt. Begge lever fromme liv – Aud til hun dør, Sunniva til hun blir reddet fra skjending ved nådefull død.